

VIII. Évfolyam 2. szám - 2013. június

Hornyacsek Júlia – Keszely László
hornyacsek.julia@uni-nke.hu – keszely.laszlo@hm.gov.hu

A KATONAI ERŐK, KÉPESSÉGEK ALKALMAZÁSA KATASZTRÓFÁK ESETÉN

Absztrakt

Ma már magától értetődő, hogy a katonai erőket, a katonák birtokában lévő speciális szakértelmet és eszközöket természeti és civilizációs katasztrófák esetén is be vessék a lakosság életének, egészségének, javainak védelmében. Ilyen és hasonló feladatokra szerte a világon szinte minden hadsereg felkészült és az országok kormányai gyakran élnek e lehetőséggel. A jelen cikkben célul tűztük ki, hogy vizsgáljuk a NATO Polgári Veszélyhelyzeti Tervezés rendeltetését, feladatait és a katasztrófák felszámolásában való katonai részvétel összefüggéseit. Elemezzük a Honvédelmi Katasztrófavédelmi Rendszer képességeit, közreműködő szerepét a katasztrófavédelmi feladatokban, valamint képességei hozzájárulását szövetségi, valamint nemzeti környezetben a katasztrófavédelmi erőfeszítésekhez.

Nowadays it is obvious, that military power and soldiers' special skills are also applied in natural and man-made disasters in order to protect life, health and property of the population. Almost all armies of the world are prepared for such missions, and governments often take this opportunity. The aim of this article is to examine the function and tasks of Civil Emergency Planning and the interrelations of the military contribution in disaster relief. We analyze the capabilities of the Hungarian Military Disaster Relief System, its role in disaster relief missions, as well as its contribution to allied and national disaster relief efforts.

Kulcsszavak: NATO Polgári Veszélyhelyzeti Tervezés, válságkezelő műveletek civil támogatása, katasztrófavédelem, honvédelmi ágazati katasztrófavédelmi rendszer ~ NATO Civil Emergency Planning, civil support of crisis management operations, disaster relief, military sectoral disaster relief system

„A katonák is megérkeztek, minden rendben lesz!”
(egy helyi lakos a 2006-os árvíz idején)

BEVEZETÉS

Ha a katona kifejezéssel találkozunk, nagy valószínűséggel először Ceasar büszkén menetelő légióira, Nagy Sándor mindent elsöprő lovasrohamaira, Napóleon zseniális hadművészetére, a magyar huszárok európai trendet létrehozó harcmódorára, a második nagy világégés feltartóztatathatlan páncélos manővereire, vagy akár korunk digitális harcmezéjén harcoló hi-tech harcosaira gondolhatunk. Napjainkban azonban ehhez a képhez természetesen hozzá tartozik a töltésen homokzsákokat pakoló, kételtű járművel embereket mentő, helikopterrel tüzet oltó, világháborús bombát hatástalanító, szükségstrakat állító, gulyáságyúból ebédet osztó katona képe is.

Az elmúlt időszak katasztrófáinak intenzitása, jellege, lefolyása megváltozott, így a hatásuk következtében kialakult kárterület jellemzői, és az ott végzendő feladatok rendszere, végrehajtásuk módja is ehhez kell, hogy igazodjon. A következmények felszámolása egyre nagyobb terhet ró az adott ország állami- és civil szerveire, szervezeteire, állampolgáira. Sok esetben ezek az erők nem elegendők, hiszen a katasztrófák nem ismernek országhatárokat, így rendkívül fontos a nemzetközi együttműködés és segítségnyújtás is. Ezt felismerve a nagyobb nemzetközi szervezetek koordinációs mechanizmusokat hoztak létre katasztrófavédelmi célokra, amelyek megfelelő alapot képeznek a több ország civil-katonai képességeinek összehangolt alkalmazására is. Közülük elsőként az ENSZ Humanitárius Ügyek Koordinációs Irodája (UN OCHA) említhető, amely katasztrófák és egyéb veszélyhelyzetek esetén megszervezi a különböző országok beavatkozóinak együttműködését a védekezés koherenciájának növelése érdekében, és irányelvei mérvadóak minden nemzetközi segítségnyújtás során. Az EU Polgári Védelmi Mechanizmusa a katasztrófák megelőzésére és felszámolására irányuló nemzetközi együttműködés szervezetrendszer, amelynek fontosabb elemei: az éjjel-nappal elérhető Monitoring és Információs Központ (MIC), valamint a Közös Veszélyhelyzeti Kommunikációs és Információs Rendszer (CECIS). A NATO pedig nem sokkal a II. Világháborút követően létrehozta a Polgári Veszélyhelyzeti Tervezés intézményrendszerét, amely kettős funkcióval rendelkezik: egyrészt a katonai műveletek polgári erőkkel való támogatása, másrészt a civil hatóságok katonai erőkkel, eszközökkel való támogatása katasztrófák és más polgári válsághelyzetek esetén.

Felmerül a kérdés, hogy milyen területei alakultak ki a polgári veszélyhelyzeti tervezésnek, milyen szervezeti keretek közt folyik, továbbá, hogy milyen eredményeket hozhat a NATO ilyen irányú kezdeményezése, hogyan valósul ez meg napjainkban.

Ennek érdekében megvizsgáljuk a NATO Polgári Veszélyhelyzeti Tervezés kialakulását, feladatrendszerét, megvalósulásának kereteit, elveit. Elemezzük a hazai lakosságvédelem megvalósulásának jellemzőit, a katasztrófavédelmi feladatokat, valamint a katasztrófavédelem és a honvédelmi ágazati katasztrófavédelmi rendszere (HKR) összefüggéseit. Vizsgáljuk továbbá, hogy milyen szabályok mentén működik a rendszer, és melyek az erői, eszközei, jellemzői, amelyek katasztrófák során fontossá és szükségessé teszik a közreműködését.

1. NATO POLGÁRI VESZÉLYHELYZETI TERVEZÉS

„A hidegháború idején a NATO-t szinte kizárólag katonai és politikai szervezetnek tartották. A legutolsó két évtizedben azonban a Szövetség erőteljesen fejlesztette az úgynevezett „társadalmi dimenzióját”, amely tudományos és környezetvédelmi programokat, valamint a Polgári Veszélyhelyzeti Tervezést foglalja magába.” [1]

A hidegháború idején létrejött Észak-atlanti Szövetség szeme előtt ugyan még a Szovjetunió által vezetett keleti blokk elleni nagy háború képe lebegett, hamar ráébredt, hogy az e célra felhalmozott erők, eszközök hatékonyan alkalmazhatók és alkalmazandók a polgárok megsegítésére, a kormányok támogatására különböző, nem katonai válsághelyzetekben is. Ugyanakkor megszületett az a felismerés is, hogy a katonai oldal ugyanúgy rá van szorulva a civilek támogatására. A háború utáni Európa az ötvenes évek elején ráébredt arra, hogy nem rendelkezik elégséges eszközökkel ahhoz, hogy csapatokat és felszerelést szállítson a tengeren túlról az öreg kontinens megerősítésére egy támadás esetén. Ezért szükségessé vált civil légi- és tengeri szállítókapaacitások igénybevételének tervezése, amely a ma Polgári Veszélyhelyzeti Tervezés (Civil Military Planning) néven ismert szövetségi szervezet- és feladatrendszer tulajdonképpeni első feladata volt.

1953-ban hatalmas áradások sújtották Hollandiát, amellyel a holland kormány nem volt képes megbirkózni. Ezért a NATO-hoz fordult segítségért, amelyet meg is kapott. Ezzel vette kezdetét a Szövetség katasztrófavédelmi erőfeszítésekhez történő hozzájárulása, a nemzetek számára ilyen jellegű segítségnyújtás felajánlása, és az ehhez szükséges tervezési folyamat kialakítása. Láthatjuk tehát, hogy e feladatrendszer majdnem a kezdetektől megjelenik, Carsten Fausboll, a NATO Polgári Veszélyhelyzeti Igazgatóság igazgatója szavaival élve „...a Polgári Veszélyhelyzeti Tervezés szinte egyidős magával a NATO-val.” [2] Más egyéb rendeltetése mellett alapvető célja, hogy a katonai erők hatékony segítséget tudjanak nyújtani a civil lakosságnak katasztrófák idején, és a civil polgári védelmi erők képesek legyenek a lakosság és az anyagi javak védelmének feladatait háborús körülmények között kialakuló katasztrófák során is ellátni.

A hidegháború óta a körülmények jelentősen megváltoztak és új kihívások, majd ezeknek megfelelően, a Polgári Veszélyhelyzeti Tervezés terén új feladatok jelentek meg, például a terrorizmus elleni harccal, a kritikus infrastruktúra védelemmel, vagy a stabilizációs és újjáépítési műveletekkel összefüggésben. Ennek ellenére az alapfilozófia, és a főbb irányok a kezdetektől változatlanok, mely szerint a civil és a katonai oldal kölcsönösen egymásra utalt, szükségük van egymás képességeire, amellyel hatékonyan ki tudják egészíteni saját erőiket. A szervezet funkcióját elemezve, akkor elmondható, hogy a Polgári Veszélyhelyzeti Tervezés nem más, mint a katonai műveletek támogatása civil erőforrásokkal, illetve a polgári hatóságok támogatása katonai képességekkel. Vagyis katonai válsághelyzet esetében a katonai oldal lesz a támogatott, a civilek a támogatók, a polgári típusú válsághelyzetekben pedig a szerepek megcserélődnek. Mindez összhangban van a biztonságpolitikai téren bekövetkezett radikális változásokkal, ahol a korábbi, a biztonság kizárólag katonai dimenzióra vonatkozó értelmezése helyébe az átfogó biztonság-felfogás lépett. E törekvés már 1999-ben megjelent a NATO Stratégiai Koncepciójában, amely szerint a nagyobb polgári veszélyhelyzetek ugyanúgy fenyegetést jelentenek a biztonságra és stabilitásra, mint a háborúk. A katasztrófák nem ismernek országhatárokat, ezért a nemzetek nem hagyatkozhatnak mindenkor csak a saját erőforrásaikra. A növekvő interdependencia nemzetközi figyelmet és összefogást igényel, amelyhez a Szövetség, a polgári veszélyhelyzeti tervezés révén is, egy közös fórumot, platformot kínál, hogy e kihívásoknak a nemzetek egyedül, vagy kollektívan meg tudjanak felelni a kölcsönös szolidaritás jegyében.

Napjaink biztonsági kihívásainak megfelelően alakult a Polgári Veszélyhelyzeti Tervezés feladatrendszere, amely jelenleg az alábbi 5 fő irányt öleli fel:

- az V. Cikkely szerinti kollektív védelmi feladatok civil támogatása nem V. Cikkely szerinti válságkezelő műveletek civil támogatása
- a nemzeti hatóságok támogatása polgári veszélyhelyzetekben
- a nemzeti hatóságok támogatása a tömegpusztító fegyverek elleni védelem terén
- együttműködés a partner országokkal a katasztrófavédelem terén (lásd: 1. sz. ábra).

Vizsgáljuk meg e területek alakulását!

1. ábra. A Polgári Veszélyhelyzeti Tervezés feladatrendszer. (Keszely László, 2013.)

A kollektív védelemi erőfeszítések terén napjainkban is a szárazföldi, tengeri és légi szállítás civil eszközökkel történő támogatása az egyik legjellemzőbb feladat. Mellette azonban egyre nagyobb jelentőségre tesz szert a kritikus infrastruktúrák védelme, vagy a terrorizmus elleni harc. Ez utóbbira jó példa az Active Endeavour fedőnevű, V. Cikkely szerinti terrorellenes művelet a mediterrán térségben, ahol civil hajózási szakértők adnak tanácsot a szövetséges haditengerészeti erők részére a hajók átkutatásával kapcsolatos kereskedelmi és nemzetközi jogi szabályokról, eljárásokról.[3]

A múlt század 90-es éveitől fokozatosan a nem V. Cikkely szerinti válságkezelési műveletek civil támogatására helyeződött át a hangsúly. A NATO az elmúlt két évtizedben számos ilyen misszióban vett részt három kontinensen: először a volt Jugoszláviában Európában, majd Afganisztánban és Irakban az ázsiai kontinensen, és a szudáni Darfur régióban Afrikában. E missziók mindegyike során nélkülözhetetlennek bizonyult a civil szakértők speciális szakértelme.

Az első két feladatcsoportban tehát a katonai oldal dominál a válságkezelésben, és a fegyveres erő kiegészül civil szakértőkkel. A harmadik és negyedik feladatcsoportnál mindez megfordul, és a katonák támogatják az egyes tagállamok nemzeti hatóságait a polgári veszélyhelyzetek kezelése, valamint a tömegpusztító fegyverek védelme során. Ide sorolható a Katrina hurrikán következményeinek felszámolásában való részvétel, ahol jelentős katonai erőket és eszközöket sorakoztattak fel. Akadt példa arra is, hogy olyan ország részesült támogatásban, amely sem tagja, sem partner országa a NATO-nak. 2005-ben a Szövetség 3500 tonna rakományt szállított például Pakisztánba a földrengés sújtotta Kasmír régióba, ezen kívül küldött mérnököket, egészségügyi személyzetet, és speciális mentő alakulatokat.

A szeptember 11-i, majd a madridi és a londoni terrortámadások következményeként a figyelem a Polgári Veszélyhelyzeti Tervezés terén az ABV fegyverek elleni védelemre terelődött. 2002-ben Prágában a NATO egy akciótervet fogadott el a tömegpusztító fegyverek elleni védelemről. Ennek eredményeként felmérték és katalógusban rögzítették a tagállamok ABV védelmi képességeit, továbbá kialakították a tervezésre, kiképzésre, felszerelésre vonatkozó egységes szabályokat.

A NATO mögött áll egy integrált katonai szervezet, a Szövetség azonban egyáltalán nem rendelkezik civil képességekkel. Ezért a Polgári Veszélyhelyzeti Tervezés elsősorban nemzeti felelősség, és ezt a NATO mindenkor ki is hangsúlyozza. A Szövetség arra törekszik, hogy egy koordinációs mechanizmust bocsásson a tagállamok részére, amely elősegíti a nemzetek közötti interoperabilitást, és megkönnyíti a kölcsönös segítségnyújtást katasztrófák esetén. Ennek eredményeképpen egy „csatornába” tudják terelni a beérkezett igényeket és a felajánlásokat, meggyorsítva ezzel a katasztrófa sújtotta nemzet részére átadandó készletek,

illetve a mentésben résztvevő speciális képzettséggel rendelkező személyek határon történő átlépését, az anyagoknak, eszközöknek időben, a megfelelő helyre juttatását.

Polgári védelmi ügyekben a NATO legfelsőbb tanácsadó és koordináló szerve a Polgári Veszélyhelyzeti Tervezés Bizottság (CEPC), amely közvetlenül az Észak-atlanti Tanácsnak van alárendelve. A CEPC irányítása alatt négy szakmai csoportban (Ipari Erőforrások és Kommunikációs Szolgáltatások Csoportja, a Közegészség- és Élelmiszer/Vízügyi Csoport, a Szállítási Csoport, Polgári Védelmi Csoport). Ezen belül nyolc Tervező Panel és Bizottság működik, amelyek az alábbi területeken nyújtanak közös fórumot az egyes szakterületek különböző nemzetekhez tartozó szakemberei részére:

- polgári repülés,
- polgári védelem,
- élelmiszer és mezőgazdaság,
- ipar és szolgáltatás,
- szárazföldi szállítás,
- egészségügy,
- tengeri hajózás,
- civil elektronikai és postai összeköttetés.

1998-ban jött létre az Euro-atlanti Katasztrófavédelmi Koordinációs Központ (EADRCC), amely a CEPC operatív szervének szerepét tölti be. A nemzetek elsősorban a központhoz fordulhatnak katasztrófa esetén, amely a beérkezett igényeket összehangolt módon továbbítja a tagállamokhoz és a partner országokhoz. A legfrissebb adatokat tekintve az EADRCC 2012-ben két szövetséges (Albánia, Törökország), és két partner ország (Jordánia, Montenegró) kérésére nyújtott segítséget. Albánia és Montenegró esetében a rendkívüli téli időjárási körülmények, a nagy mennyiségű hó által okozott nehézségek leküzdésében közvetített a központ a szövetségesek és partnerek között. Törökország és Jordánia kérésére a Szíriából tömegesen érkező menekültek elhelyezését, ellátását megkönnyítő nemzeti hozzájárulásokat segítették elő az EADRCC munkatársai. A menekültek nem szűnő áradata miatt ezek az EADRCC 2013-ra áthúzódó feladatai közé tartoznak.[4] A központ által szervezett „GEORGIA 2012” nemzetközi következménykezelési gyakorlaton az átfogó megközelítés szellemében első alkalommal került sorkatonai elem bevetésére a NATO Katonai Komponens CBRN Védelmi Erő formájában.[5]

2. ábra. NATO segítség hóhelyzetben, Montenegró 2012.

(forrás: The Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre, Allies aid snow-covered Montenegro, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_84375.htm?selectedLocale=en)

„A CEPC felügyeletével az Euro-atlanti Katasztrófa-reagálási Koordinációs Központ (EADRCC) segítségnyújtási és koordinációs tevékenységeket lát el. Feladata a NATO- és a partnerországok területén bekövetkező katasztrófák esetén (legyen az természeti, ipari vagy terrortámadás következtében kialakult katasztrófa), amennyiben az érintett ország nemzetközi

segítségét kér a NATO-n keresztül, összehangolja a tagállamok és a békepartnernek felajánlásait, a katasztrófa kezelését célzó eszközök és személyzet eljuttatását az érintett területre.” [6] A belügyminiszter a katasztrófa védelemért való felelősségi körében, ellátja a CEP hazai koordinációját. A Polgári Veszélyhelyzeti Tervezési Bizottságban (CEPC) a BM OKF képviselője részt vesz a CEPC plenáris és állandó ülésein.[7]

A fentieket összegezve megállapítható, hogy a NATO már néhány évvel a megalakulását követően felismerte, hogy bár a szervezet katonai, politikai célból jött létre, mégis nélkülözhetetlenek a Szövetség katonai erői egy komolyabb katasztrófa bekövetkeztekor. Az eseti katonai segítségnyújtás a későbbiekben egyre inkább intézményesedett, amely napjainkra a kifejezetten ilyen jellegű tevékenységre létrehozott Polgári Veszélyhelyzeti Tervezési Bizottság (CEPC) és az Euro-atlanti Katasztrófavédelmi Koordinációs Központ (EADRCC) létrejöttével teljesedett ki. A Polgári Veszélyhelyzeti Tervezés (Civil Military Planning) alapján véve olyan szervezet- és feladatrendszer, melynek egyik alaprendeltetése, hogy katasztrófák során a civil szféra hatékony és gyors segítséget kaphasson a katonai erőtől, valamint koordinálja azokat a tevékenységeket, melynek eredményeképp a civil polgári védelmi erők képessé válnak arra, hogy a lakosság és a létfenntartáshoz szükséges alapvető anyagi javak védelmét fegyveres összeütközések során is ellássák. A területért felelős Veszélyhelyzeti Tervezési Bizottság teret nyújt arra, hogy 4 szakmai csoportban a 8 fontos szakterület képviselői, szakértői, szakemberei együttműködhessenek, megismerjék egymás tevékenységét, valamint azokat a képességeket, amelyeket a NATO katasztrófák során a szabályzóiban meghatározott módon és formában a segélykérő országok rendelkezésére bocsáthat. Hazánk vonatkozásában e terület felügyeletét a belügyminiszter látja el, a BM OKF delegál tagot a CEPC üléseire.

2. A LAKOSSÁG VÉDELMÉNEK SAJÁTOS SÁGAI, A KATASZTRÓFAVÉDELMI RENDSZER FELÉPÍTÉSE ÉS MŰKÖDÉSE

Az előző fejezetben megállapítottuk, hogy a NATO nem rendelkezik saját katasztrófavédelmi szervezettel. Koordinál, segítséget nyújt, segíti az együttműködést, a katasztrófák következményei felszámolása, az ellenük való küzdelem tervezése, szervezése azonban a nemzetek felelőssége. A tagállamok kialakították a saját katasztrófavédelmi rendszerüket. Európában ez két alapvető formát mutat. Az egyik típusban, mint nálunk is, az igazgatási szervek (védelmi igazgatási szerepükben) mellett, túlnyomó részt a hivatásos védelmi szervek vállalnak mérvadó szerepet a katasztrófák megelőzésében és következményeik felszámolásában. Más országokban, mint például Németországban, a védelmi igazgatás hivatali rendszere mellett, főként a civil szervezetekre épül a megelőzés és a védekezés. A települési mentőerők és civil szervezetek törvényben szabályozott módon kapnak szerepet az állami katasztrófavédelmi feladatok ellátásában. Az állam a megelőzés és felkészítés terén, és egyes kiemelt katasztrófatípusok bekövetkeztekor kapcsolódik be a feladatok finanszírozásába és megoldásába. Sok országban komoly hagyományai vannak a településeken a magas színvonalú helyi védelmi képesség kialakításának, míg az állami szerepvállalás kisebb mértékű. Ennek a formának a hatékony működtetése azonban nem csak a magas fokú önkéntességet feltételez, hanem azt is, hogy a lakosság veszélytudata és önmentési- önvédelmi képességei is megfelelő színvonalúak legyenek. Mindkét védelmi formának megvannak az előnyei és hátrányai, és az alkalmazás gyakorlati megoldásától függ a hatékonyságuk.

Azon országok esetében, így hazánkban is, ahol a lakosság védelmét¹ főként a hivatásos szervek végzik, ott a civil szervezetek, és önkéntes állampolgárok csak segítséget nyújtanak a hivatásos szervezetek részére. Ennek oka, hogy a települések nagy részében a saját mentőerők, gazdálkodó szervek, civil szervezetek nem számottevőek, általában kevés szerepet tudnak vállalni e feladatokban, ezért a veszélyek elleni védelemben az elsődleges beavatkozók a hivatásos védelmi-és mentőszervezetek. Ezt a helyzetet mutatja be és tükrözi a 3. sz. ábra, ahol a lakosság védelmét elsődleges beavatkozóként a hivatásos mentőszervezetek végzik, amelyek az elő védelmi körön helyezkednek el. Ebből adódóan, az állampolgárok a hivatásos szervektől várják a segítséget, így az állami szerepvállalás, a hivatásos erők részvételi aránya a katasztrófák során magas. Az ilyen védelmi rendszerek hátránya, hogy a települések nem, vagy csak kis százalékban rendelkeznek felkészült, alkalmazható mentőerőkkel, a hivatásos mentőszervezetek kapacitása pedig véges, a „védelmi pajzsok” rések lehetnek, aminek következtében a veszélyek közvetlenül a lakosságot érik el.²

Tovább ronthatja a helyzetet, ha az állampolgárok nincsenek felkészítve, és nem rendelkeznek megfelelő szintű önmentési, túlélési képességekkel (tartalékok képzése, megfelelő ismeretek, védelmi igények elfogadása stb.).

3. ábra. A hivatásos mentőerőkre alapozott lakosságvédelem védelmi körei

¹ A fogalmon nem a szűk értelemben vett mentő lakosságvédelmet: kimenekítést, kitelepítést, befogadást, óvóhelyi védelmet és az elzárkózást értjük, hanem komplexen, amelybe beleértjük minden megelőző és a védekezést szolgáló feladatot, amely a lakosság biztonságát szavatolja.

² Napjaink jogszabályváltozásai hatására elmozdulás érezhető ebben a kérdésben, és sok településen alakítják ki a helyi védelmi képességeket, helyi mentőerőket. sorra alakulnak meg az önkéntes és köteles polgári védelmi szervezetek.

4. ábra. A nem hivatásos mentőerőkre alapozott lakosságvédelem védelmi körei.

Sok ország nem a hivatásos mentőerőkre alapozott lakosságvédelmi rendszert alakított ki, hanem a települések védelmi képességeit (eszköz, erő, védelmi tervek, felkészültség, védelmi vezetési rendszer stb.), és az állampolgárok abban való aktív közreműködésére fektette a fő hangsúlyt. Ebben az esetben az elsődleges védelmi kört a különböző társadalmi és civil mentőszervezetek, a településeken található gazdálkodó szervezetek védelmi egységei jelentik, továbbá a felkészült és fejlett önmentési képességekkel rendelkező lakosságra alapoz. Az állami, hivatásos mentőerők, a védelem 2. köréként, csak akkor avatkoznak be, amikor a helyi erők nem elegendők, illetve csak olyan mértékben, amely a helyzet eszkalálódásának megakadályozásához és a kárelhárításhoz szükséges. Ezt a helyzetet mutatja be a 4. sz. ábra. Hazánkban sok szakember ezt a védelmi formát tartja ideálisnak, mert szerintük ez csökkenti az állami kiadásokat, és a helyi lakosok aktivitásával hatékonyabb és eredményesebb védekezés jöhet létre. Hátrányként említik meg viszont azt a tényt, hogy a települések eltérő védelmi képességekkel fognak rendelkezni, és ez egy több településre kiterjedő katasztrófa esetén komoly problémát és zavart okozhat a védekezés megszervezése terén.

A hivatásos katasztrófavédelem szervei és szerepe hazánk katasztrófavédelmi rendszerében

A lakosság katasztrófákkal szembeni védelmét célzó rendszer hazánkban nagymértékben alapoz a hivatásos szervek közreműködésére. A hivatásos védelmi szervezetek között elsődleges szerepe van ezen a területen a hivatásos katasztrófavédelmi szervezeteknek. A hivatásos katasztrófavédelmi szervek szintenkénti megoszlás a következő:

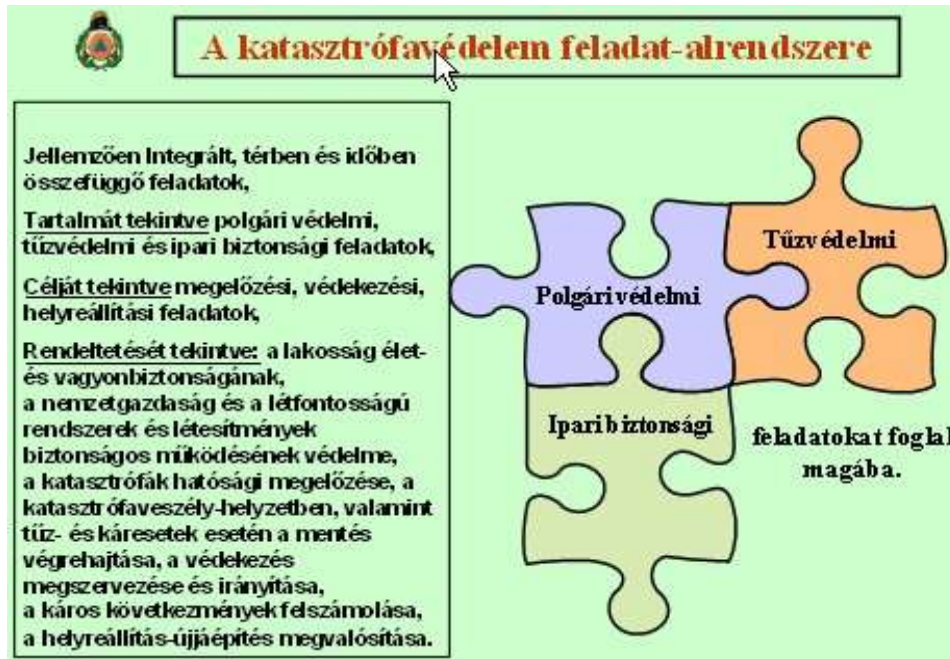
- az országos illetékességgel működő központi szerve: BM OKF
- a megyei, fővárosi illetékességgel működő területi szervek: a katasztrófavédelmi igazgatóságok
- helyi szervek: a katasztrófavédelmi kirendeltségek és a hivatásos tűzoltóságok.[8]

A hivatásos katasztrófavédelmi szervek rendeltetése a katasztrófák hatósági úton való megelőzése, a mentés, a védekezés irányítása, és a helyreállítás-újraépítés tervezésében szervezésében való közreműködés és koordinálás.

A hazai katasztrófavédelem egy komplex rendszer, amely a következő alrendszerekkel rendelkezik:

- Katasztrófavédelmi feladatok alrendszere
- Szervezeti- és intézményi alrendszer
- Erőforrás-alrendszer.

A katasztrófavédelem feladat-alrendszere magába foglalja a megelőzés, a védekezés és a helyreállítás feladatcsoportjait, amelyek három nagy területre bonthatóak, a polgári védelem, a tűzvédelem és az ipari biztonság területére. A feladatok csoportosítását az 5. sz. ábra foglalja össze.

5. ábra. A katasztrófavédelem feladat-alrendszere, és azok csoportosítása
 Készítette: Dr. Hornyacsek Júlia, 2013. Forrás: [9]

Ezek megvalósításában jelentős szerepet töltenek be a hivatásos katasztrófavédelmi szervek, de a jogszabályok előírják, hogy feladatuk van benne más hivatásos és nem hivatásos szervezetnek és szervezetnek, így a Magyar Honvédségnek is. A közreműködés feltételeit, rendjét a jogszabályok és együttműködési megállapodások rögzítik. Több megyét érintő hazai katasztrófa esetében a kormányzati koordinációs szerv hangolja össze a védekezésben résztvevő szervezetek feladataira és az anyagi eszközök átcsoportosítására irányuló ágazati feladatokat. [10]

3. A MH KATASZTRÓFAVÉDELMI RENDSZERE ÉS ANNAK KÉPESSÉGEI

Az előző fejezetben bemutattuk a lakosság védelmének jellemzőit, a katasztrófavédelmi feladatokat, és a hivatásos katasztrófavédelem szerepét e feladatok ellátásában. Ebben a fejezetben bemutatom, hogy Európa országaiban milyen formában alkalmazzák a fegyveres erőket katasztrófák esetén, és bemutatom, hogy hazánkban ezen feladatok ellátásában, ágazati katasztrófavédelmi szervként hogyan veszik ki részüket a fegyveres erők a Magyar Honvédség, és milyen képességekkel rendelkeznek ehhez.

Európa országaiban különböző módon alkalmazzák a katonai erőket a katasztrófák elleni védelemben. Van, ahol speciálisan katasztrófavédelmi feladatokra kiképzett és felszerelt alakulatokat tartanak készenlétben (Olaszország, Franciaország, Svájc, Portugália, Spanyolország). Máshol úgynevezett kettős rendeltetésű csapatokat hoztak létre, melyek alkalmasak – ugyanazzal a kiképzéssel és felszereléssel - a háborús feladatok ellátására és a katasztrófák elleni küzdelemre is (Németország, Ausztria). A harmadik modell, amit

házában is alkalmazunk - ahol a reguláris csapatokat veszik igénybe, azzal, hogy háborús felkészítésük, felszerelésük és terveik némi módosítással, vagy külön ilyen irányú tervekkel történő kiegészítéssel, alkalmasak a békeidőszak katasztrófáinak kezelésére is. [11, 62 p.]

A Magyar Honvédség szerepe a katasztrófák elleni védekezésben

A 2011-12-es évek átfogó átalakítást hoztak a honvédelmi igazgatás és a katasztrófavédelem terén egyaránt, de az alapfilozófia változatlan maradt: házá katonai erői továbbra is fontos szerepet játszanak a katasztrófák következményeinek felszámolásában, az élet- és vagyonmentésben. Természetesen mindez nem előzmények nélküli.

„Már a múlt század közepétől pontos adatokkal rendelkezünk arról, hogy a hadsereg erőit hol, milyen célból és hogyan vetették be pusztító árvizek, tüzek és egyéb - elsősorban természeti - katasztrófák bekövetkezése esetén. ... A két világháború között egy igen jól szervezett árvédekezési rendszer alapjait rakták le. Ez olyannyira figyelembe vette az igényeket, hogy a hadsereg békeszervezését is befolyásolta. Ennek megfelelően osztották el a meglévő műszaki zászlóaljok erőit és eszközeit. Ezek elsősorban a főbb folyók - Tisza és a Duna - mentén lévő városokban (Szeged, Szentés, Győr, Ercsi), a célszerűség miatt kerültek létrehozásra. A II. világháborút követő években is az árvízvédekezés jelentette a legnagyobb kihívást. A vezetési rendszert folyamatosan igazították az élet diktálta követelményekhez, így a 60-as évek közepére egy jól működő árvédekezési rendszer jött létre.” [11, 59-60. pp.]

A katonák katasztrófavédelmi feladatokban történő részvételének intézményesülése 2000-ben újabb jelentős állomásához érkezett. Ekkor kezdődött meg a Honvédségi Katasztrófavédelmi Rendszer (HKR) kialakítása, amely a készenlétét 2001. július 01-én érte el. *„Kialakításának háttérében az a törekvés állt, hogy a tárca a korábban 3 katasztrófatípusra (nukleáris baleset-elhárítás, árvíz-védekezés, téli rendkívüli időjárás okozta helyzetek kezelése) kialakított szabályzókat és alkalmazási rendet egységesítse, és ezzel egyidejűleg a HKR alkalmassá váljon a Magyar Honvédség eredményes részvételére más típusú katasztrófák elleni védekezésben is.” [12, 142.p.]*

A tendencia egészen napjainkig töretlen. Az Alaptörvény hatályba lépésével jelentős minőségi változásnak lehetünk tanúi. A mindenkor hatályos honvédelmi törvények eddig is a honvédség feladatai közé sorolták a katasztrófavédelmi feladatokban történő közreműködést, most viszont ugyanez megjelent az Alaptörvényben is. Ezzel alkotmányos szinten is megerősítve, hogy a honvédség rendeltetés szerinti alapfeladatai közé tartoznak a katasztrófavédelmi feladatok. A közreműködés pedig nem csupán a végrehajtás időszakára korlátozódik, hanem kiterjed a feladatrendszer teljes spektrumára, beleértve a megelőzést, a védekezést, valamint a következmények felszámolását. A tömeghadsereg megszűnésével egyre kevésbé lehet számítani a szinte korlátlanul elérhető kézi munkaerőre, a lapátos katonára, ugyanakkor fokozatosan erősödik a speciális katonai szakértelem, technikai eszközök és felszerelés szerepe, jelentősége. A kisebb, önkéntes haderőre való átállásnak a pozitív hatása viszont a magasabb kiképzettségi szint, ebből eredően a jobb felkészültség és a nagyobb szakértelem, valamint a feladatokhoz való hozzáállás javulása.

Hasonlóan a NATO Polgári Veszélyhelyzeti Tervezés kapcsán kialakult szerepekhez, a katasztrófavédelmi feladatok során a Magyar Honvédség a támogató, míg a civil hatóságok a támogatott szerepet töltik be. Ebből következően a védekezést a polgári szervek irányítják, így az ezzel összefüggő feladatokat is civil vezetők, szakértők határozzák meg. A Magyar Honvédség beavatkozó erői vonatkozásában mindez kizárólag szakmai irányítást jelent, mivel a honvédelmi törvény alapján a katonák a védekezési feladatokat katonai függelmi rendszerben, saját parancsnokaik vezetésével hajtják végre.

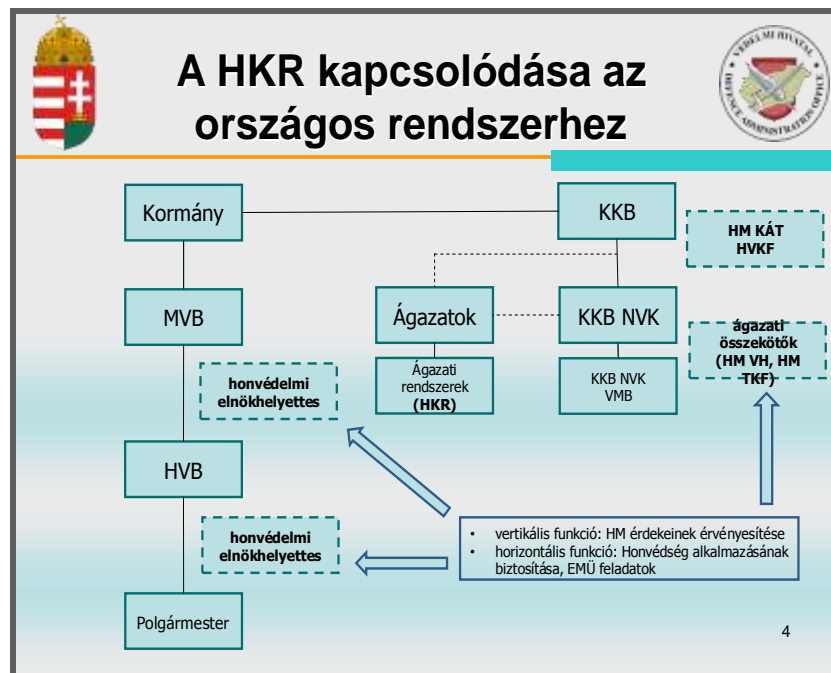
A katasztrófavédelmi törvény ugyanezt megerősítve úgy rendelkezik, hogy a törvény nem érinti a Magyar Honvédség vezetési-irányítási rendszerére, valamint a katonai függelmi viszonyokra vonatkozó jogszabályi rendelkezéseket. A katasztrófavédelmi tevékenységet

végző katonai erők sem polgári, sem más szerv alárendeltségébe nem kerülnek, irányításuk a Honvédelmi Katasztrófavédelmi Rendszer (HKR) vezetési rendje szerint történik. A katasztrófavédelmi munkák helyszínén a kirendelt honvédségi szervek részére a szakmai feladatokat a kijelölt katonai parancsnokon keresztül a helyszíni védelemvezető határozza meg. Annak ellenére, hogy a katasztrófavédelmi feladatok a honvédség alapfeladatai közé tartoznak, szigorú korlátok között van lehetőség a katonák kirendelésére, amelyből az látszik, hogy még ezen a területen is milyen erősen érvényesül a civil kontroll. A Honvéd Vezérkar Főnöke ugyanis mindössze 200 fő 21 napi időtartamot meg nem haladó igénybevétel engedélyezésére jogosult. Ezt meghaladó létszámú vagy időtartamú igénybevételről a honvédelmi miniszter dönt. Sőt, ha az igénybevétel a 3000 főt meghaladja, akkor arról a miniszter - a döntéssel egyidejűleg - az Országgyűlés honvédelmi ügyekkel foglalkozó bizottságát tájékoztatja.

Honvédségi Katasztrófavédelmi Rendszer

A HKR az országos katasztrófavédelmi rendszer integráns része, ahhoz minden szinten szervesen kapcsolódik. A katasztrófavédelem kormányzati koordinációját ellátó Katasztrófavédelmi Koordinációs Tárcaközi Bizottságnak (KKB) szavazati joggal rendelkező tagja a Honvédelmi Minisztérium közigazgatási államtitkára, míg tanácskozási joggal bíró állandó meghívott a Honvéd Vezérkar főnöke. A honvédelmi ágazat ezen túlmenően, ágazati szakértőt delegál a KKB Tudományos Tanácsba.

A honvédelmi ágazat képviselővel rendelkezik a KKB Nemzeti Veszélyhelyzeti Központ szervezetében, valamint a KKB védekezési munkabizottságaiban. A központi szervek mellett, a honvédelmi ágazat a területi és helyi védelmi igazgatási szerveken keresztül is támogatja a katasztrófavédelmi erőfeszítéseket. A honvédségi erők közreműködése szempontjából fontos szerepet játszanak a megyei védelmi bizottságok honvédelmi elnökhelyettesei és honvédelmi referensei, illetve a helyi védelmi bizottságok honvédelmi elnökhelyettesei. A polgármesterek tevékenységét közbiztonsági referensek segítik, akik katasztrófavédelmi és honvédelmi szakmai támogatást nyújtanak a települések vezetői részére. Lásd 6. sz. ábra.

6. ábra. A honvédelmi szervek kapcsolódása az országos katasztrófavédelmi rendszerhez.

Készítette: Keszely László, (forrás: Dr. Juhász László: A védelmi igazgatás feladatai a Honvédelmi Katasztrófavédelmi Rendszerben. - előadás HM 2013.)

Bevetésirányítási Terv

A honvédségi erők alkalmazására már a katasztrófát megelőző időszakban is sor kerülhet. Katasztrófaveszély esetén a BM OKF főigazgatója a Belügyminiszter által előzetesen jóváhagyott központi veszély-elhárítási terv szerint, elsősorban a megelőzést szolgáló azonnali intézkedéseket foganatosíthat. Ebbe a körbe tartozik az emberi élet-, a létfenntartáshoz szükséges anyagi javak, a kritikus infrastruktúrák védelme, a lakosság alapvető ellátásának biztosítása, valamint a katasztrófa következményeinek lehető legkisebbre csökkentése. [13]

Ezzel összefüggésben elkészült a rendvédelmi és honvédségi szervek szoros együttműködésének talán legjobb példája, az úgynevezett *Bevetés Irányítási Terv*, amelynek alkalmazására a hazánkban leggyakoribban előforduló katasztrófátípus, az árvíz esetén kerülhet sor. A tervet a BM OKF főigazgató, a Honvéd Vezérkar főnöke, az országos rendőrfőkapitány, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka és a NAV vám- és pénzügyőri szakmai elnökhelyettese felterjesztésére a belügyminiszter, mint a KKB elnöke hagyta jóvá 2011. január 21-én.

A terv hatálya kiterjed:

- a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóságra és alárendeltjeire, a központi rendeltetésű mentő szervezetekre és a polgári védelmi szervezetekre,
- a Magyar Honvédség Honvédelmi Katasztrófavédelmi Rendszerbe kijelölt és bevonható szervezeteire és erőire,
- Magyarország Rendőrsége általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szervére,
- a Büntetés-végrehajtási szervezet kijelölt szerveire és erőire,
- a Nemzeti Adó- és Vámhivatal vám- és pénzügyőri szakág kijelölt szervezeteire és erőire. [13, 4. p.]

A beavatkozó erők riasztását a kialakult helyzet függvényében a vízügyi szolgálat vezetője, vagy a BM OKF főigazgatójának, vagy a fővárosi és megyei védelmi bizottságok elnöke javaslatára a KKB elnöke rendeli el, illetve kezdeményezi az illetékes miniszter útján. A tervet az összes beavatkozó szerv vezetője kézjegyével ellátta, garantálva ezzel a vezetésük alá tartozó szervek részvételét. A honvédségi erők igénybevétele azonban itt is az általános korlátozás alá esik, vagyis nincs mód katonai képességek automatikus aktiválására. A Magyar Honvédség erőinek kirendelésére ezekben az esetekben is a Honvéd Vezérkar főnöke, illetve a honvédelmi miniszter eseti engedélyével történhet a fentebb említett létszám és időkeretek figyelembe vételével.

A szervezeti keretek tehát adottak a Magyar Honvédség katasztrófavédelmi feladatokban történő közreműködéséhez. Fontos azonban áttekinteni azt is, hogy a képességek, erősségek, feladatok vonatkozásában mivel tudnak a katonák hozzájárulni az ilyen jellegű helyzetek kezeléséhez! Miben áll a specialitásuk?

Képességek és erősségek

Ebben a körben elsőként a *tervezést* említhetjük, amelyben a katonák hagyományosan „erősek”. Erre legjobb példa a fent említett Bevetés Irányítási Terv, amely elkészítéséhez a HKR keretében kialakított Honvédelmi Ágazati Katasztrófavédelmi Terv szolgált mintául, és a tervezésben jártas katonák szakértelme nyújtott hatékony segítséget. A katonák jellemzője a „can do” szemlélet, vagyis a céltudatos végrehajtásra törekedés, amely válságos szituációkban nélkülözhetetlen. A katasztrófahelyzeteket és minden más válsághelyzetet jellemző kaotikus állapotokban nagy jelentősége van a szervezett és fegyelmezett erő megjelenésének, amelyet a honvédség mindenkor megtestesít. Többször is előfordult (például a 2006-os árvíz idején a fővárosban), hogy a nagy számban érkezett, lelkes, és minden tiszteletet megérdemlő

önkéntesek helyét át kellett venni a katonáknak, annak érdekében, hogy a védekezés szervezett és rendezett körülmények között folyhasson tovább.

Nem elhanyagolandó a honvédség megjelenésének *pszichikai hatása* sem, amelyről Tokovicz József dandártábornok, a HM Védelmi Hivatal főigazgatója így vélekedik:

„A katonai jelenlét a katasztrófák helyszínén nem csak a beavatkozás hatékony eszköze, de megnyugtatja a lakosságot is. Korábbi beosztásomból adódóan magam is számtalan katasztrófa helyszínén jártam a vizsgált időszakban a Beregi árvíztől a vörösiszap katasztróféig, és valamennyi helyszínén, az egyenruha megjelenése pszichésen is pozitívan hatott az érintettekre. Érezték a szervezett erőt a segítő szándékot és a határozottságot, ez pedig minél nagyobb baj, annál nagyobb jelentőséggel bír.” [11, 15. p.]

További előny a katonák közreműködése esetén, hogy a honvédség szinte minden szempontból „önellátó”. Rendelkezik *saját logisztikai, híradó- és informatikai támogatással*, ami azt jelenti, hogy a védekezés amúgy is leterhelt helyi szerveinek nem okoz további gondot a katonák ellátása. Nemegyszer arra is volt példa, hogy a honvédség vett részt a lakosság, vagy éppen más beavatkozók ellátásában. A 2010-es árvíz idején például a rendőrség több ezer fővel vett részt a védekezésben, de a helyszínen kiderült, hogy ilyen tömegű ember ellátására a megyei védelmi bizottság nem volt felkészülve, így a Magyar Honvédség szolgáltatott fektetési anyagot és élelmet a rendőrség kivezényelt állománya részére.

Mindezek mellett, ami a legfontosabb a hatékony védekezés szempontjából az a *speciális szakértelem és speciális felszerelés*, amellyel egyedül a honvédség rendelkezik. A békeidejű sorkatonai szolgálat, és ezzel együtt a tömeghadsereg megszűnése ezt az oldalt még inkább hangsúlyossá teszi, hiszen létszám tekintetében jóval korlátozottabbak a honvédség lehetőségei, mint a múltban.

„A professzionális haderőre történő átállással a tömeghadseregben meglévő nagy létszámú „olcsó” humán erőforrás a múlté lett. A Magyar Honvédség állománya jelentősen csökkent, a kiképzés és felkészítés, valamint a szolgálati rend igen költségessé tette az úgynevezett lapátos katonák igénybevételét. A professzionális haderőre történő áttéréstől következő másik fontos változás, hogy a laktanyákban korábban éjjel-nappal, hétköznap és hétvégén egyaránt rendelkezésre állt egy kisebb létszámú, azonnal aktivizálható sorkatonai állomány. Az átállást követően a laktanyában az egyébként igen költséges készenléti fokozat elrendelésének hiányában, csak a minimális, szolgálati feladatokat biztosító létszám tartózkodik, így az MH azonnali reagáló erőként nem is jöhet számításba (és ez nem is feladata).” [12, 148-149. pp.]

Természetesen a Magyar Honvédség képes és kész kézi munkaerővel is megfelelő támogatást nyújtani, mégis egyre inkább a speciális szakértelem és eszközök vonatkozásában lehet számítani a katonákra. Mindezt nagyon érzékletesen szemlélteti a Honvédelmi Ágazati Katasztrófavédelmi Terv, amely az igénybe vehető képességeket 25 területen, az alábbiakban határozza meg:

- árvízi és belvízi védekezése;
- szárazföldi (alapvetően közúti) személy- és teherszállítás;
- légi szállítás;
- vízi szállítás;
- vízből mentés;
- vízi átkelőhelyek létesítése és üzemeltetése;
- földi vegyi-, sugárfelderítés;
- légi sugárfelderítés;
- személyi állomány, technikai eszközök, szilárd burkolatú utak sugármentesítése;
- jég, talaj, műtárgyrobantás;
- akadálymentesítés, vontatás;

- romok alól mentés, romeltakarítás gépi és kézi erővel;
- talajmozgatás, útépités;
- utak, területek zárása;
- vegyi, nukleáris anyag mennyiségi és minőségi analízis;
- víznyerés, víztisztítás;
- átvizsgálási, kutató, mentő feladatok;
- áramellátás és világítás;
- logisztikai biztosítás tábori körülmények között;
- elsősegélynyújtás, és első szaksegélynyújtás;
- első szakorvosi, valamint szakosított szakorvosi ellátás kórházi ágy kapacitással;
- egészségügyi felderítés, közegészségügyi-járványügyi biztosítás;
- sugár-egészségügyi ellenőrzés;
- egyéb váratlan katasztrófavédelmi feladatok végrehajtása (pl.: tüzek oltásában való közreműködés);
- nemzetközi katasztrófavédelmi segítségnyújtásban való közreműködés.

Az e képességeket alkotó személyi állomány és technikai eszközpark különböző munkacsoportokba szerveződve látja el feladatát, ismereteit meghatározott rend szerint tartja naprakészen, eszközeit fejleszt, szervizeli, bevetésre kész állapotban tartja. Aktiválásuk a jogszabályokban és a belső szabályzóknak megfogalmazottak szerint történik.

A csoportok és azok alkalmazhatóságának területei

A nagyszámú munkacsoport és eszköz kimerítő elemzésére a cikk keretei nem adnak lehetőséget, ezért azokat emeljük ki, amelyeket elsősorban speciális technikai eszközeik, felszerelésük jellemez.

Az atom-, biológiai-, vegyi mentesítő csoport feladata technikai eszközök, személyi állomány, anyagok és felszerelések, szilárd burkolatú utak, objektumok sugármentesítése.

7. ábra. Atom-, biológiai-, vegyi mentesítő csoport

(forrás: A honvédelmi katasztrófavédelmi rendszer végrehajtó erői, összetétele és képessége, előadás HM Vezetési és Doktrinális Központ, 2013)

Az emelőgép csoport alkalmazható például a földrengés következtében romok alatt maradtak mentésére, romeltakarításra, közművek helyreállításában való részvételre, katonai vasúti szállítás ki, és berakásának biztosítására, anyagok mozgatására, bontási feladatokban való részvételre.

8. ábra. Emelőgép csoport

(forrás: A honvédelmi katasztrófavédelmi rendszer végrehajtó erői, összetétele és képessége, előadás HM Vezetési és Doktrinális Központ 2013)

A könnyű földmunkagép- és gépi romeltakarító csoport különböző talajmozgatási, épületbontási és romeltakarítást célzó feladatok végrehajtása, és utak iszaptól való megtisztítása során jól alkalmazható.

9. ábra. Könnyű földmunkagép és gépi romeltakarító csoport

(forrás: A honvédelmi katasztrófavédelmi rendszer végrehajtó erői, összetétele és képessége, előadás HM Vezetési és Doktrinális Központ 2013)

A légi csoport feladatai közé tartozik a légi felderítés, személyek mentése és gyógyintézetbe szállítása, elzárt körzetek élelmiszerrel, gyógyszerrel történő ellátása, levegőből történő gátmegerősítés, valamint tűzoltásban való részvétel.

10. ábra. Légi csoport

(forrás: A honvédelmi katasztrófavédelmi rendszer végrehajtó erői, összetétele és képessége, előadás HM Vezetési és Doktrinális Központ 2013)

A nehéz földmunkagép- és gépi romeltakarító csoport eszközei különböző talajmozgatási, romeltakarítási, tereprendezési feladatok végzésére képesek.

11. ábra. Nehéz földmunkagép és gépi romeltakarító csoport

(forrás: A honvédelmi katasztrófavédelmi rendszer végrehajtó erői, összetétele és képessége, előadás HM Vezetési és Doktrinális Központ) 2013

A nehéz kételtű mentő csoport árvízi katasztrófák esetén nehezen járható terepen és vízen felderítési, szállítási és mentési feladatokat tud végrehajtani.

12. ábra. Nehéz kételtű mentő csoport

(forrás: A honvédelmi katasztrófavédelmi rendszer végrehajtó erői, összetétele és képessége, előadás HM Vezetési és Doktrinális Központ 2013)

A víztisztító csoport víznyerés, víztisztítás és ivóvízzel való ellátás biztosítására, és ezzel járványok megelőzésére is alkalmazható. Munkájuk mind a lakosság, mind a beavatkozó állomány ellátásának alapjául szolgálhat. A HKR a szükséges eszközök transportjának megoldását is biztosítani tudja.

13. ábra. víztisztító csoport eszközei

(forrás: A honvédelmi katasztrófavédelmi rendszer végrehajtó erői, összetétele és képessége, előadás HM Vezetési és Doktrinális Központ 2013)

Megemlítendő még, hogy a magyar katonák nemzetközi együttműködés formájában is részt vesznek a katasztrófavédelmi feladatokban. 1999-ben jött létre Magyarország, Románia és Ukrajna részvételével a „Tisza” Többnemzeti Műszaki Zászlóalj, amelyhez később Szlovákia is csatlakozott. Az erre vonatkozó nemzetközi egyezmény nyitott a régió bármely állama részére, amely hajlandó és képes részt venni az alakulat tevékenységében. A zászlóalj megalakításának célja egy olyan többnemzeti katonai képesség létrehozása és működtetése, amelyben az egyes nemzetekből kijelölt erők támogatják egymást a Tisza vízgyűjtő területén bekövetkezett katasztrófa esetén, továbbá részt vesznek a következmények felszámolásában, a károk enyhítésében, megszüntetésében. A zászlóaljat alkotó nemzetek képviselői rendszeresen találkoznak az alakulat működtetésével kapcsolatos kérdések megvitatása, közös tapasztalatcsere, illetve közös gyakorlatok végrehajtása céljából. Az viszont elgondolkoztató, hogy a Tisza Zászlóalj éles helyzetben történő bevetésére eddig nem volt példa, holott a megalakulása óta nagyobb árvíz többször is előfordult a Tiszán és környékén.

14. ábra. A Tisza zászlóalj gyakorlata.
(forrás: HM Védelmi Hivatal képtáránya 2010)

Összességében megállapítható, hogy a NATO Polgári Veszélyhelyzeti Tervezést jellemző tendenciákkal hasonló folyamatok figyelhetők meg hazánkban is. A magyar katonák katasztrófák elleni védekezésben történő közreműködése hosszú múltra tekint vissza, és az eseti segítségnyújtást nálunk is intézményesített szervezet- és feladatrendszer váltotta fel a Honvédelmi Katasztrófavédelmi Rendszer képében, amely az egyik legjelentősebb ágazati rendszere az országos katasztrófavédelmi rendszernek. E tevékenységhez több mint húsz területen rendelkezik erőkkel, eszközökkel, képességekkel, amelyeket folyamatosan bevethető állapotban tart.

ÖSSZEGZÉS

A nemzetközi szervezetek alaptevékenységük mellett a katasztrófák megelőzésében és felszámolásában való közreműködést is beemelték a feladatrendszerükbe. Az ENSZ, az EU mellett, a II. Világháborút követően a NATO is létrehozta a Polgári Veszélyhelyzeti Tervezés intézményrendszerét, amely kettős funkcióval rendelkezik: egyrészt a katonai műveletek polgári erőkkel való támogatása, másrészt a civil hatóságok katonai erőkkel, eszközökkel való támogatása katasztrófák és más polgári válsághelyzetek esetén.

A katonai erőforrások katasztrófavédelmi célú igénybevétele napjainkban korántsem, kivételes, ritkán előforduló speciális eset, hanem sokkal inkább a hadseregek alapvető feladatai közé tartozik. Az alkalmazás módja természetesen országonként más és más. Van ahol speciálisan katasztrófavédelmi feladatokra kiképzett és felszerelt alakulatokat tartanak készenlétben (Olaszország, Franciaország, Svájc, Portugália, Spanyolország). Máshol úgynevezett kettős rendeltetésű csapatokat hoztak létre, melyek alkalmasak – ugyanazzal a kiképzéssel és felszereléssel - a háborús feladatok ellátására és a katasztrófák elleni

küzdelemre is (Németország, Ausztria). A harmadik modell, amit hazánkban is alkalmazunk - ahol a reguláris csapatokat veszik igénybe, azzal, hogy háborús felkészítésük, felszerelésük és terveik némi módosítással, vagy külön ilyen irányú tervekkel történő kiegészítéssel, alkalmasak a békeidőszak katasztrófáinak kezelésére is. [11, 62 p.]

A lakosság hazai védelmének tendenciáit elemezve elmondható, hogy a lakosság önmentési és önvédelmi képességére, a települések védelmi képességeire, azok alacsony kiépítettségi szintje, az állampolgári önkéntesség alacsony mértéke okán, kevésbé lehet építeni. A védelmi feladatok ellátása elsősorban a közigazgatás (védelmi igazgatás), valamint a hivatásos védelmi szervekre hárul. E szervek között hangsúlyos szerepe van a hivatásos katasztrófavédelemnek, de a jogszabályok más szervek, szervezetek számára is feladatot határoznak meg, így a Magyar Honvédségnek is.

A katonák katasztrófavédelemben betöltött szerepét és feladatait vizsgálva megállapítható, hogy Magyarországon már a múlt század közepétől fogva rendelkezünk pontos adatokkal a honvédség katasztrófavédelmi feladatokban történő részvételéről. A folyamat azóta is töretlen olyannyira, hogy az Alaptörvény már alkotmányos szintre emelte a Magyar Honvédség ez irányú kötelezettségét. Hogy a katasztrófák elleni védekezés mennyire nem ad hoc feladata a magyar katonáknak, azt jól tükrözi a 2001-től működő Honvédelmi Katasztrófavédelmi Rendszer, amely katasztrófavédelmi feladatokra kijelölt és erre speciálisan kiképzett és folyamatosan rendelkezésre álló katonai képességet jelent. A honvédség, a katonák számos olyan erénnyel, tulajdonsággal, képességgel rendelkeznek, amelyekkel jelentősen növelni lehet a védekezés hatékonyságát. Ide sorolható a tervezés, szervezés terén szerzett tapasztalat, a céltudatos végrehajtásra törekvés, a szervezett, fegyelmezett erő, amely egyben pozitív pszichikai hatással is van az emberekre. Nem elhanyagolandó a speciális szaktudás és a speciális felszerelés, valamint a saját logisztikai, híradó, és informatikai támogatás képessége, amely adott esetben más beavatkozók megsegítésére is alkalmas.

Napjainkra a Honvédelmi Katasztrófavédelmi Rendszer integráns része az országos katasztrófavédelmi rendszernek, és a védelmi igazgatás rendszerén keresztül minden szinten szervesen illeszkedik hozzá. Éppen ezért a védelmi igazgatás rendszere meghatározó szerepet játszik a civil és a katonai képességek együttes, koordinált alkalmazásában, amely metódust a szakirodalom átfogó megközelítés néven aposztrofál. A védelmi igazgatás rendszere átfogja horizontálisan a különböző válságok kezelésében résztvevő összes ágazatot, szakterületet (pl. honvédelem, polgári védelem, nemzetgazdaság, diplomácia, katasztrófavédelem, rendvédelem, egészségügy, környezetvédelem, stb.), vertikálisan a kormányzati és nem-kormányzati szerveket nemzeti, területi és helyi szinten egyaránt.

Az együttműködés szükségessége napjaink leggyakoribb válságtípusa, a természeti és civilizációs katasztrófák esetében jelenik meg a legmarkánsabban. A katonák eddig is, és a jövőben is hatékonyan tudnak közreműködni a katasztrófák megelőzésében, a védekezésben, valamint a következmények felszámolásában. Az átfogó megközelítés nem csodaszer és nincs rá garancia hogy ez az egyedül üdvözítő megoldás, enélkül viszont a katasztrófa-kihívások elleni küzdelem nehezen valósítható meg a társadalom elvárásainak megfelelően, hatékonyan és költségtakarékosan.

Felhasznált irodalom

- [1] Marjan, Maltesics: NATO's Civil Emergency Planning Mechanism and Crisis Management Theory. Centre for European Security Studies, Digital Library. Zurich 2011.
<http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=127445>

- [2] Planning for tomorrow, not yesterday. National Security and Resilience - defence management journal, Issue 32,
<http://www.defencemanagement.com/>
- [3] NATO A-Z Civil Emergency Planning
http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49158.htm
- [4] Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre Annual Report. 2012. Brussels 5. March 2013.
- [5] Report on the EADRCC Consequence Management Exercise „Georgia – 2012”. Brussels 8. March 2013.
- [6] NATO veszélyhelyzeti tervezés.
http://www.kulugyminiszterium.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/Biztonsagpolitika/NATO_tevekenysegek/polgari_veszhelyzeti_tervezes.htm
- [7] 212/2010. (VII. 1.) Korm. rendelet Az egyes miniszterek, valamint a Miniszterelnökséget vezető államtitkár feladat- és hatásköréről, 38. § a) és 40. § (3) bek. g)
[7a] Júlia Hornyacsek: The complexity of the defence planning in Hungary, the function and place of the civil protection and disaster management plans in the defence planning system. Bolyai Szemle 2012. XXI. évf. 1. szám , ZMNE, 45. oldal ISSN 1416-1443
- [8] 2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról 22. § (1)
- [9] A BM országos katasztrófavédelmi főigazgató 1/2013. (IV. 24.) BM OKF utasítása a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság Szervezeti és Működési Szabályzatának kiadásáról I/10.
- [10] 234/2011. (XI. 10.) Korm.rendelet A katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény végrehajtásáról 8. § 1. e,
- [11] Dr. Tokovicz József: Katasztrófatípusok és az ellenük való védekezés. A Magyar Honvédség képességei és a katasztrófaelhárítás kihívásai. Budapest, 2012, Zrínyi Média Nonprofit Kft.
- [12] Süle Attila: A Honvédelmi Katasztrófavédelmi Rendszer (HKR). A Magyar Honvédség képességei és a katasztrófaelhárítás kihívásai. Budapest, 2012, Zrínyi Média Nonprofit Kft.
- [13] A rendvédelmi szervek, a Magyar Honvédség és a Nemzeti Adó- és Vámhivatal Országos Bevetésirányítási Terve az árvízi védekezési feladatokra. Budapest, 2011. Belügyminisztérium